

De enquête

Enige tijd geleden stond er in de krant een pleidooi om de mogelijkheid van het houden van de enquête naar de Eerste Kamer te verplaatsen. Niet de Tweede maar de Eerste Kamer zou de aangewezen instantie zijn om enquêtes te houden. Afgezien van de vraag hoe dat zich zou verhouden tot het enquêterecht, lijkt het me een slecht idee en wel om twee redenen. Ten eerste omdat in de enquête wel degelijk een element van controle op het regeringsbeleid huist. Het gaat dus om een politiek instrument. Ten tweede omdat die onmiddellijke verantwoordelijkheid nou juist bevruchtend uitwerkt voor de volksvertegenwoordiging, voor haar praktijk en voor haar imago.

Om dat laatste helder voor ogen te krijgen, moeten we de problemen nog eens even overdenken die de volksvertegenwoordiging ondervindt. We leven in wat we een ware transformatie van de democratie zouden kunnen noemen. De macht is voor een belangrijk deel verschoven naar een nieuw 'middenveld'. Dat bestaat voor een groot deel uit 'netwerken', waarin functionarissen van bureaucratische en civiele instanties in wisselende combinaties de dienst uitmaken. In publiek-private context wordt tegenwoordig veel van het beleid ontwikkeld en vormgegeven zonder dat daar een lokale, provinciale of nationale volksvertegenwoordiger aan te pas komt. Voor het oude verzuilde middenveld is dan ook een rijk geschakeerd veld van 'interactieve' instanties in de plaats gekomen. Hier wordt geen gebruik meer gemaakt van klassieke bureaucratische organisatietypen. De organisaties zijn, net zoals hun drijfveren, dynamisch en flexibel van aard. Zij laten zich ook niet zo gemakkelijk meer langs de gangbare politiek-bureaucratische weg controleren en beheersen.

Als dit waar is dan hebben we een probleem. In dit nieuwe publiek-private kader wordt beleid gemaakt dat ons allen (be)treft. En deze problematiek heeft natuurlijk consequenties voor bijvoorbeeld de ministeriële en de ambtelijke verantwoordelijkheid, en meer in den brede, voor het vraagstuk van 'regeerbaarheid'. En niet in de laatste plaats voor de vraag in welke mate de 'gewone burger' nog in staat is invloed uit te oefenen op de besluiten die in dit publiek-private complex worden genomen. Maar hier gaat het me om de vraag wat dit alles ons leert omtrent democratische controleerbaarheid.

Is het tegen deze achtergrond toevallig dat de parlementaire enquête zo'n voorname plaats is komen opeisen? Ik meen van niet. Degenen die een verklaring hiervoor denken te kunnen zoeken in het min of meer toevallig voorkomen van een aantal misstanden, die onderschatten de complexe, nieuwe politieke werkelijkheid schromelijk. De enquêteonderwerpen hadden niet voor niets gemeen dat zij verwezen naar verzelfstandigde vormen van eigen macht en misbruik van bevoegdheden en omstandigheden. Elke keer ging het ook om een politiek bestuur en een volksvertegenwoordiging die van niets of in elk geval van te veel te weinig afwisten. Dat zijn geen incidenten, maar uitingen van betekenisvolle veranderingen in de schakeling tussen twee werelden, tussen de maatschappelijke wereld en die van de uitvoerende macht.

Hier is de enquête in de handen van de volksvertegenwoordiging een belangrijk en misschien voorlopig wel het enig echte wapen tegen. Waarom? In de eerste plaats omdat het een juridisch georiënteerd en openbaar instrument is. En in de tweede plaats omdat het een politiek georiënteerd en democratisch instrument is. Het zijn onze gekozen volksvertegenwoordigers die het wapen opnemen om de waarheid boven tafel te krijgen teneinde aan de oorzaken iets te kunnen doen. Of en hoe men daarin slaagt, dat is op zichzelf belangrijk, maar doet voor dit argument niet ter zake. De tweede reden waarom de parlementaire enquête zo belangrijk is, is dat ze de werking van de Kamer actualiseert. Aan de ene kant plaatst de enquête de volksvertegenwoordiging met het gezicht naar de samenleving. En aan de andere kant overbrugt ze de imaginaire tegenstellingen tussen de Kamerleden van verschillende politieke partijen. Eens even geen spijkers op laag water en geen vliegen afvangen. Ook geen overbodige luxe is: de enquête geeft de pers weer wat te doen. Toegegeven, the proof of the pudding is in the eating en veel hangt af van wat de Kamer vervolgens met de uitkomsten van de enquête weet aan te vangen. Maar ook daarvoor gaat op, dat het politieke debat hierover dan ook in alle openbaarheid wordt gevoerd. Het publiek is geïnformeerd, wat het oordeel oneindig veel belangrijker maakt dan bij een gemiddelde andere kwestie.

Kortom, ver voorbij de commissie-Deetman doet zich nu eindelijk een verandering ten goede voor in onze parlementaire democratie. Laten we van daaruit verder denken, in plaats van de dingen weer proberen terug te draaien. ♦

Christiaan de Vries